

# El ferrer del Riu,

## Jaume Casals i Llumà

Carme Sellés i Rosa Serra

**J**aume Casals i Llumà és el nom d'un dels últims ferrers que probablement queden al país. Un ferrer dels d'abans, dels que ja no en queden, un ferrer dels que treballa amb el forn, el mall i el martinet, encara que sigui elèctric. Però Jaume Casals és més que un ferrer, és el "ferrer del Riu", l'últim d'una família de ferrers l'origen de la qual ni tan sols ell recorda.

L'ofici de ferrer deriva de l'antic ofici de fargaire, documentat des de l'època medieval a Catalunya. Des d'aleshores formaven un gremi que després es va dividir en especialitats (clavetaires, armers, serrallers, manyans, calderers, ganiveters, llanterners, ferradors, etc.), però el ferrer rural, i aquest és el cas de Jaume Casals, durant bona part del segle XX ha fet de tot relacionat sempre amb el món rural.

El ferrer del Riu, que té 94 anys –va néixer el 9 d'octubre de 1906–, és germà i fill de ferrers; també ho eren el seu oncle els cosins i el seu avi. Va néixer a Gironella, però quan tenia 14 anys es va traslladar amb la seva família a Cal Rosal per fer de ferrer. Primer es van instal·lar en un local situat dins el mateix molí fariner de Minoves, i aviat, quan van poder, es van instal·lar en un nou local, la ferreria que avui encara regenta al peu mateix de la carretera d'Àvia.

### “Si es veiessin els milions de cops de mall que he donat...”

L'ofici, el va aprendre del seu pare, tal com tocava. Malauradament, i d'això se'n dol, no l'ha pogut ensenyar a cap familiar seu perquè el seu fill va morir jove. També se li van morir la primera i la segona dona, “així que sóc vidu de dues dones”. Als 94 anys viu sol.

La pregunta és obligada:

- **I com s'espavila?**

- Ui!, jo l'esmorzar me'l faig, al migdia vaig a dinar per aquests bars i després ve una neboda a fer neteja a casa tres dies al matí i li pago com a una altra.

Ens explica que fa una vida sana; per esmorzar menja el bullit de l'olla, i per sopar fruita i poca cosa més. Gairebé mai no veu alcohol i pren molta aigua d'herbes, que tot ho curen.

- **Sempre heu treballat en aquest taller?**

- No, també he anat a treballar amb d'altres ferrers algunes temporades: a Balsareny, a Gironella i amb



Jaume Casals i Llumà, el Ferrer del Riu (94 anys)  
JOAN RIBERA (1999)

dos ferrers més de Berga. Hi anava per aprendre i també per ajudar, es pot dir que em venien a buscar. Quan treballava a Balsareny m'hi estava tota la setmana; a Gironella i a Berga, anava i venia cada dia a casa. A les 7 del matí ja marxava de casa i tornava a les 7 de la tarda; hi anava amb la bicicleta o a peu.

De primer, a Berga, vaig treballar amb un ferrer que es deia Caus i tenia el taller al cap de la vila, prop del portal de Santa Magdalena; després al taller del Comaposada, prop del carrer de la Pietat, i també vaig treballar un any a la Serradora del Nicolau. Els ajudava perquè a casa no hi havia gaire feina. Però quan em semblava ho deixava i tornava a casa.

El Caus era un home ja gran; m'ho feia anar molt bé, aquell home! I és que estava molt content del treball que jo li feia. Pujava a les 7 del matí cap allà dalt i quan arribava ja em tenia preparat un bocadillo que hi havia de tot; no era l'esmorzar això, encara; després feiem un parell de volants i després anàvem a esmorzar tots dos sols, i allà a les 11 del matí feiem com un berenar, com a pagès, i a les 12 a dinar; a la tarda berenàvem i quan plegàvem sopàvem. Em tractaven molt bé, aquella gent. En acabar de sopar em donava el jornal, que en aquell temps un jornal molt bo ja era un duro. Ell em posava sobre la taula un duro i una fària –i es que llavors, jo fumava–.

# “Nosaltres fèiem moltes ferradures, aixades, magalls i arpiots i algunes pales de fangar”

Amb el ferrer Comaposada, no m'hi quedava a menjar. També tenia el taller no gaire lluny del portal de Santa Magdalena..., aquella baixada que hi ha aquells graons. Però allò d'anar amunt i avall era una mica pesat per aquella carretera plena de rocs i pols; quan arribava aquí, a Cal Rosal, portava els peus ben blancs de la pols. Després ja hi vaig anar amb una bicicleta, però ja no hi vaig treballar gaire temps. Em venien a buscar perquè els ajudés i com que a casa no teníem cap excés de feina, hi anava; quan em semblava ple-gava i ja no hi tornava més. Els deia: “de moment ja us ho fareu!”. Tot plegat per pocs cèntims...

- És molt dura la feina de ferrer?

- Sí que ho és! Si es veiessin els milions de cops de mall que he donat..., perquè ens posàvem a picar a les vuit del matí i fins a les set del vespre picàvem sempre. Això fa ferm!

- No us havíeu fet mai mal treballant?

- No, treballant al taller no, però ferrant animals sí que m'havia fet mal, sempre rebies amb alguna cosa. De cremades tantes com vulgueu, però treballant també es curaven! A vegades passava el Desveus, el metge forense de Berga, i quan veia que portava les mans esgarrapades i cremades em deia: “posa- t'hi iode de seguida!”

- Aquí el taller la feina deu haver canviat molt?

- Ui, si ha canviat! i tant que ha canviat! Abans ens fèiem totes les eines nosaltres, magalls, destrals..., les fèiem noves. Ara tot és de fàbrica, ara aquí ja no se'n fa cap d'eina. Ara només venen gent, que per caprici, i com aquell qui diu per favor, -perquè en lloc més li fan-, vol que l'eina sigui feta a mà. També li faig, però..., és que n'has de contar massa diners i de fàbrica són més barates. Però mai tenen tant valor com les que fem nosaltres, hi ha molta diferència.

- Quina era la feina que fèieu més?

- Nosaltres fèiem moltes ferradures, aixades, magalls i arpiots i algunes pales de fangar; també arreglàvem arreu. De vegades fèiem alguna barana d'alguna casa, però tot fet a mà.

També havíem ferrat bous, perquè teníem un quadrant aquí per ferrar bous. Havíem ferrat bous de Berga i vaques de per aquí. Fins i tot ens portaven els bous des de Manresa amb el tren.

De primer el meu pare tenia la ferreria a cal Menso, davant la farinera, i ferrava tots els bous de tota la comarca, i quan vam ser aquí també vàrem continuar ferrant els bous que quedaven, els últims els del Xero de Berga. No costava, perquè quedaven lligats i no es podien moure. N'havíem ferrat molts i molts! Els que anaven coixos també els curàvem, els netejàvem i els posàvem una ferradura nova.

- Havíeu treballat per la fabrica de Cal Rosal ?

- No, jo no, treballàvem sobretot pels pagesos. El meu germà sí que hi va anar, i va arribar a ser l'encarregat de la manyaneria.

- I el ferro d'on el trèieu?

- El compràvem a Manresa, a cal Sol o ca l'Armengol.

- El pujaven amb el tren?

- Sí, alguna vegada algun recader, però quasi sempre era amb el tren.

- La feina de ferrer és una feina completament manual?

- Tot es fa a mà, picant amb el martell i el mall; estiràvem el ferro tot a cop de mall i en aquest fornall. Ara tinc aquest martinet, aquesta màquina de foradar, i el foc em va amb un ventilador. Abans foradàvem amb un punxó calent i amb una màquina que feies rodar una maneta.

Aquest martinet aixafa el ferro. El vam comprar a l'Oliveras de Granollers passada la guerra, i l'Oliveras l'havia comprat a l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888. No ens el volia vendre, però li vam posar els diners, trinco-trinco, sobre la taula i finalment el vam poder comprar.

- I el carbó, on el compràveu?

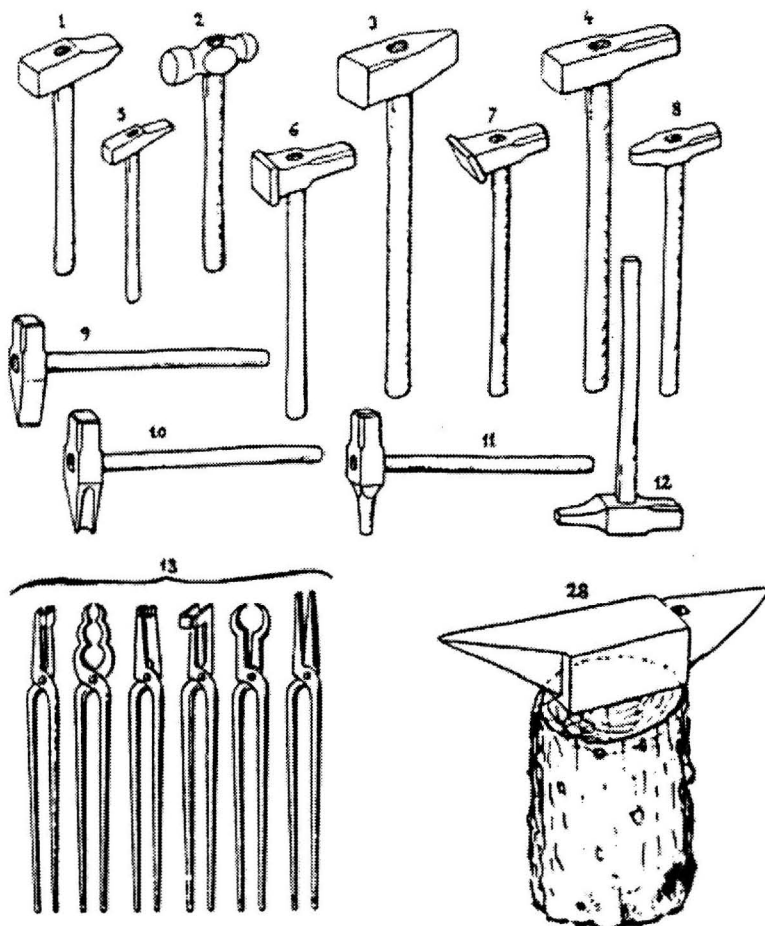
- A ca l'Armengol de Manresa o a un carboner de la Carretera de Vic, també de Manresa. De primer era carbó anglès, el més bo, però després ja vam comprar carbó d'Astúries, que també era hulla, perquè ni el carbó de coc ni el d'aquí va bé.

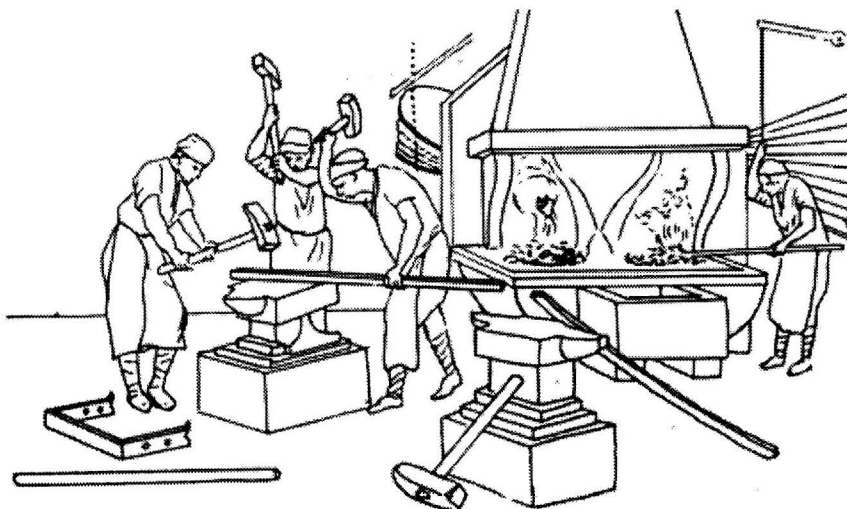
- Per què no va bé el d'aquí?

-El carbó d'aquí porta massa calç i com que hi ha tants rocs i calç queda que no fa foc i has de canviar i tornar a canviar el carbó i no pot ser... Si el trien sí que va més bé; un cop en els portaven de Saldes i el triaven brasa per brasa, i aquell sí que anava més bé, però res de semblant com el carbó anglès o el d'Astúries. Ara encara gasto carbó d'Astúries, me'l porten de Manresa.

## Eines de l'ofici de ferrer (PÀGS. 47 DEL LLIBRE FARGUES DE JOAQUIM MATEU SUBIRÀ)

1. Martell de forja
2. Martell de bolla
3. Mall
4. Escaire de mànec
5. Martell de penar
- 6 i 7. Plana
8. Encanyador
9. Tallant
10. Gúbia
- 11 i 12. Punxó
13. Estenalles de diferents classes
28. Enclusa





Una vegada que treballava amb el carbó de Fígols se'm vam posar unes llagues aquí dintre (es marca tot el pit) i vaig quedar al llit impossibilitat dos mesos, per culpa d'aquell gas que feia el carbó de Fígols. El Desveus, el metge de Berga, va arribar un dia que es pensava que em moriria i va dir als de casa:

- Demà no em vingueu a buscar, i sobretot vigileu-lo, aquest xicot.

L'endemà ja tenia a mossèn Puig, que li dèiem mossèn botifarra, al peu del llit amb el meu germà, la meva germana i tots..., i jo, com que ho vaig sentir tot vaig pensar: "potser es pensen que t'has de morir!" Com que tenia el cap despert com ara, jo que els vaig dir:

- Què us diu el metge?

- Oh res, no res! -em deien tots-. L'endemà passat li van dir al metge que jo encara era al llit, i ell que em treu el cap allà a la porta de l'habitació i em diu:

- Encara ets aquí?

- Jo que vaig fer així ( mou el cap en sentit afirmatiu) i em diu:

- Mecasum noi ja i erets, ja, però no t'ha agradat i te n'has entornat.

Però jo em vaig demanar la medecina; me la van fer i em va anar bé.

- Quina medecina?

- Que em possessin espardenyots suats ben calents aquí, sobre el cor. Jo de canalla vaig veure retornar una dona d'un atac de cor, amb espardenyots suats! Jo, tenia una fredor aquí el cor..., jo me'l sentia ben fred. Els espardenyots suats em van anar molt bé, m'ho van anar esbargint, esbargint... fins que vaig tornar a respirar bé! I per això el Desveus es pensava que quan m'arribaria aquell dolor al cor la *guinyaria* i es va equivocar.

L'any 1985 l'Àmbit de Recerques del Berguedà, i concretament Ramon Viladés i Manuel Escobet, van enregistrar una filmació del ferrer del Riu treballant. Aleshores érem conscients de la importància que tenia enregistrar la feina d'un dels últims ferrers del país. Han passat anys, concretament catorze, i Jaume Casals continua treballant en el seu taller.

Ens explica que pel seu taller hi passa molta gent, des dels que li encomanen feina fins als que li pre-

gunten —com nosaltres— coses de l'ofici. Li fan preguntes, es miren les eines, prenen mides i fins i tot li volen comprar algunes o totes les eines i màquines que té. Però Jaume Casals no ven. El que fa és explicar amb una extraordinària generositat la seva vida i el seu ofici, i no es cansa de repetir que continua treballant per conservar l'ofici de ferrer.

- Jo, ara, si treballo és per dues coses: perquè ho tinc parat així i perquè m'agrada de conservar el patrimoni nostre, —seu i dels seus avantpassats— perquè això és molt interessant, que després de tants que érem de colla només he quedat jo sol. Però jo, fins als darrers, ho vull aguantar tot; no vull pas vendre res de tot això. Mentre pugui vull anar vivint aquí, això és la meva vida, si no faig gaire feina, és igual, i si faig molt, també, ningú em diu res. La gent generalment em diuen: "arregla-ho quan puguis!", i així ho faig.

I és que el ferrer s'ho agafa d'allò més bé.

- Hi ha dies que marxo a caçar el porc senglar, el dijous, el dissabte també i el diumenge també. Anem cap a Sant Llorenç de Morunys amb la colla d'Avià. Dissabtes i dijous anem per aquí i el diumenge a Sant Llorenç. Ens trobem a la Cantina de Llinars, bevem i mengem, i ens distribuïm els passos que sigui. Jo, els meus passos han estat fins ara al cap de les cingleres en aquells cimboris de sobre Sant Llorenç. M'agrada..., és el meu!, i si puc tirar encara més. Ara no ens hi avorrim gens, perquè com que portem emissores, tots sabem com va i saps la marxa dels altres. Abans t'estaves allà en un clot i tot el dia t'estaves allà al clot avorrit i segons com encara et passava el porc i t'escapava.

## “Mentre pugui vull anar vivint aquí, això és la meva vida”

El taller del ferrer del Riu és petit però ple d'eines. Sol tenir la fornal encesa per escalfar el ferro, que manté viu gràcies a un ventilador. El foc és l'única font de llum que fa servir normalment perquè té bona vista i una memòria excel·lent, que li permet trobar tot el que busca enmig d'una foscor que a nosaltres ens sembla excessiva i que no ens permet identificar amb claredat la gran quantitat d'eines que l'envolten: martells de forja, de bolla, malls, escaires de mànec, escanyadors, tallants, punxons, estenalles de tota mena i mides..., i al mig l'enclusa. Al fons, el martinet elèctric, i prop de la porta la màquina de foradar.